

חובת שמירת נזקים – בין הבבלי לירושלמי

(בבא קמא – תחילת פרק הכונס)

כללים בשיעור:

- ארץ ישראל וחוק לארץ
- בבלי וירושלמי

בשיעור זה נבוא להתבונן מעט בהנהגת ארץ ישראל אל מול הנהגת חוק לארץ דרך כמה הבדלים ביניהם העולים מתוך דברי חז"ל ביחס לחובת שמירת נזקים, ביחס להנהגת התורה, וביחס לאופן לימוד התורה בין בבל לארץ ישראל.

חובת השמירה כלפי נזקי ממון שונים

בתחילת פרק הכונס, אומרת המשנה¹:

הכונס צאן לדיר, ונעל בפניה כראוי, ויצאה והזיקה, פטור. לא נעל בפניה כראוי, ויצאה והזיקה, חייב. נפרצה בלילה או שפרצה לסטים ויצאה והזיקה פטור. הוציאה לסטים. לסטים חייבים:

הגמרא, לאחר שמסיקה שכשהמשנה אומרת "נעל בפניה כראוי", כוונתה לדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, שזוהי שמירה פחותה, באה לברר מיהו התנא של משנתנו²:

א"ר מני בר פטיש מאן תנא מועד דסגי ליה בשמירה פחותה רבי יהודה היא דתנן קשרו בעליו במוסירה ונעל לפניו כראוי ויצא והזיק אחד תם ואחד מועד חייב דברי ר"מ ר' יהודה אומר תם חייב מועד פטור שנאמר ולא ישמרנו בעליו ושמור הוא זה ר"א אומר אין לו שמירה אלא סכין

¹ מסכת בבא קמא פרק שישי משנה א

² מסכת בבא קמא דף נה:

אומר רבי מני בר פטיש, שמכיון שהמשנה עוסקת בנזקים שמועדין מתחילתן³, ובכל זאת מסתפקת בשמירה פחותה, חייבים לומר שהיא נאמרה לשיטת ר' יהודה הסובר שסגי בשמירה פחותה לשור מועד, ולא כר' מאיר שמצריך שמירה מעולה.

דוחה הגמרא:

אפילו תימא ר"מ שאני שן ורגל דהתורה מיעטה בשמירתן דאמר ר' אלעזר ואמרי לה במתניתא תנא ארבעה דברים התורה מיעטה בשמירתן ואלו הן בור ואש שן ורגל בור דכתיב כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו הא כסהו פטור אש דכתיב שלם ישלם המבעיר את הבערה עד דעביד כעין מבעיר שן דכתיב ובער בשדה אחר עד דעביד כעין ובער רגל דכתיב ושלח עד דעביד כעין ושלח ותניא ושלח זה הרגל וכן הוא אומר משלחי רגל השור והחמור ובער זה השן וכן הוא אומר כאשר יבער הגלל עד תומו טעמא דעביד כעין ושלח ובער הא לא עביד לא...

אומרת הגמרא שניתן להעמיד את המשנה גם לדברי ר' מאיר, ולחלק בין נזקי קרן - שבהם מצריך ר' מאיר שמירה מעולה, לבין נזקי שן ורגל - שבהם מספיקה שמירה פחותה, וזה משום שיש לנו לימודים מפורשים בהם, וכך גם לגבי נזקי בור ואש, שהתורה מיעטה בשמירתן, וכדברי ר' אלעזר⁴.

יוצא, אם כן, שמתוך אבות הנזיקין שהוזכרו במשנה ובגמרא בתחילת המסכת⁵, בכלום מספיקה שמירה פחותה, ובנזקי קרן נדרשת שמירה מעולה.

דברי הירושלמי מול הבבלי

בירושלמי מופיעים שני הכיוונים כמו שראינו בבבלי, **בקיזור רב, כדרכו**⁶. וכך הוא אומר⁷:

ר' לא בשם ר' ינאי במחלוקת רבי לעזר אמר דברי הכל הוא א"ר לא מסתברא הדא דר' לעזר שהרי אין כתיב שמירה בגופו אלא בקרן.

בבלי
ירושלמי

³ נזקי שן ורגל של צאן.

⁴ בסוף הסוגיה הגמרא מדייקת כך גם מהעובדה שהמשנה יכלה להמשיך ולדבר בנזקי שור, ועברה לנזקי שן ורגל של צאן, זאת בכדי לחדש שבהם מספיקה שמירה פחותה.

⁵ קרן שן ורגל של שור, וכן בור ואש.

⁶ עיין בדברי הרב זצ"ל בזה באגרת ק"ג: "...על כן בארץ ישראל, שהיא מקום הנבואה, יש רושם לשפע הנבואה בסדר הלימוד, וההבנה היא מוסברת מתוך השקפה פנימית ואין צריך כל כך אריכות בירורים, והיינו "אזירא דארץ ישראל מחכים", ותלמודא בבליה הוא מטריד להו, וחכמת הנבואה, שהיא יסוד לחכמת האגדה, שהיא הצד הפנימי של שרשי התורה, פעלה בארץ ישראל הרבה יותר מבבבל, שאינה ראויה לנבואה, כדאמרינן במועד קטן "ראוי ה' רבנו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה לו". והנה אותם המושפעים מהשרשים של חכמת הנבואה - הקיצור הוא מעלה אצלם, והנתוח של ההלכות והוצאת דבר מתוך דבר נעשה אצלם בסקירה רחבה מאד, ודי להם רמז קל להחליט משפט, וזה ה' יסוד סדר הלימוד של ירושלמי..."

⁷ ועיין עוד במיטב הארץ בכלל "בבלי וירושלמי".

⁷ תלמוד ירושלמי בבא קמא פרק ו הלכה א

ומפרש הפני משה:

גמ' ר' אילא בשם ר' ינאי במחלוקת. מתני' דקתני נעל בפניה כראוי והיינו בדלת שאינה יכולה לעמוד אלא ברוח מצויה דהוי שמירה פחותה וקתני פטור במחלוקת היא שנויה דלא אתיא אלא כר' יהודה לעיל בשלהי שור שנגח ארבעה וחמשה דס"ל לר' יהודה מועד בשמירה פחותה סגי ליה ומתני' נמי במועד מיירי דהא צאן קתני והזיקה בשן ורגל דמועד מתחלתו הוי וס"ל להאי מ"ד דמועד דשן ורגל דינו כמועד דקין ולר"מ דאמר התם דלמועד גם כן שמירה מעולה בעינן לא אתיא מתני' דידן כוותיה: דברי הכל היא. ואפי' כרבי מאיר אתיא כדמסיק טעמיה לקמיה: אמר ר' אילא מסתברא הדא דר' אלעזר. ולא כר' ינאי דאמרה ר' אילא משמיה: שהרי אין כתיב שמירה בגופו. ולא ישמרנו בעליו אלא בקרן הוא דכתיבא וא"כ לא הקפידה התורה אלא במועד דקין אבל בשן ורגל מיעטה התורה בשמירתן ואפילו ר"מ מודה דבשמירה פחותה סגי:

לפי ר' אילא⁸ בשם ר' ינאי – משנתנו שנויה במחלוקת רבי יהודה ור' מאיר, ומתאימה לשיטת רבי יהודה בלבד, וכדברי ר' מני בר פטיש שראינו בבבלי. לפי ר' לעזר, משנתנו לדברי הכל – גם לשיטת רבי מאיר. ר' אילא עצמו⁹ מצדד בשיטת ר' לעזר משום שרק בקרן יש צורך בשמירה מעולה. רק בה נאמרה לשון "שמירה" בתורה – "ולא ישמרנו בעליו".

מסקנת שני התלמודים, אם כן, שיש הבדל בין קרן לבין כל שאר אבות הנזיקין. בקרן נדרשת שמירה מעולה ובשאר שמירה פחותה. המיוחד בקרן, כדברי הגמרא בבבלי בדף ב: – "מאי שנא קרן? דכוונתו להזיק", על כן בה נדרשת שמירה מיוחדת – מה שאין כן בשאר.

אלא שבולט ההבדל ביניהם.

בבבלי – נקודת המוצא היא שחובת שמירת נזקי ממון היא בשמירה מעולה, ובכל מקום שיש יוצא מן הכלל – **צריכה התורה לבוא ולמעט** את חובת השמירה בלימוד מיוחד. **בירושלמי** – נקודת המוצא היא שאין צורך בשמירה מעולה. בקרן התורה מדגישה את חובת השמירה, לומר שהיא יוצאת מן הכלל של שמירה רגילה, ונדרשת בה שמירה מיוחדת – שמירה מעולה.

נעיר עוד, שהביטוי "שמירה פחותה" אינו מופיע בירושלמי. משמעות ביטוי זה המופיע בבבלי בלבד, הוא שיש כאן ירידה ומיעוט מחובת השמירה הרגילה. לפי הירושלמי אין זו ירידה, אלא זהו המצב הטבעי והרגיל.

מה משמעות הבדל זה בין הבבלי לירושלמי?

⁸ כגירסת הפני משה

⁹ לעומת מה שאמר לפני כן לא כדעת עצמו אלא בשם ר' ינאי.

נראה שהדברים קשורים להבדלי ההנהגה בין ארץ ישראל ובבל - הבאים לידי ביטוי בעניינים נוספים. ונבוא, בעזרת ה', להרחיב את הדברים.

“הכא שבט והתם מחוקק”

בסוגיה במסכת סנהדרין העוסקת ברשות הדיינים לדון, נאמר כך¹⁰:
 אמר רב: האי מאן דבעי למידן דינא, ואי טעה מיבעי למיפטר -
 לישקול רשותא מבי ריש גלותא. וכן אמר שמואל: לישקול רשותא מבי
 ריש גלותא.
 פשיטא, מהכא להכא ומהתם להתם - (מהני), ומהכא להתם - (נמי)
 מהני דהכא שבט והתם מחוקק. כדתניא: לא יסור שבט מיהודה - אלו
 ראשי גליות שבבבל, שרודין את ישראל בשבט. ומחוקק מבין רגליו -
 אלו בני בניו של הלל, שמלמדין תורה ברבים. מהתם להכא מאי?...

ומפרש רש"י שם:

לישקול רשותא - דכיון דברשות נחת לא משלם: **מהכא להכא** - מריש
 גלותא לבבל, למידן דינא בבבל: **ומהתם להתם** - מנשיא דארץ ישראל,
 לדון בארץ ישראל: **שבט** - לשון שררה, ויש להן רשות להפקיר, דהפקר
 בית דין הפקר דכתיב (עזרא י) וכל אשר לא יבא וגו' ביבמות בהאשה
 רבה (פט, ב): **מחוקק** - שררה מועטת: **שרודים את העם** - שיש להם
 כח ורשות מאת מלכי פרס: **בני בניו של הלל** - הלל נשיא היה, כדאמר
 בפסחים באלו דברים (סו, א) הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם:
 דין שמקבל רשות מהנהגה – מבי ריש גלותא - לדון, פטור מתשלום במקרה של
 טעות.
 ויש הבדל בין רשות הדין שבבבל, לבין הרשות שבארץ ישראל.

אומרת הגמרא – פשיטא שרשות של הנהגת בבל מועילה לדין בבבל, וכן רשות של
 הנהגת חכמי ארץ ישראל, מועילה לדין בארץ ישראל.
 כמו כן – הרשות של הנהגת בבל מועילה לדין בארץ ישראל. שואלת הגמרא – האם
 רשות של הנהגת ארץ ישראל, תועיל לדין בבבל.
 לא הבאנו כעת את תשובת הגמרא בזה, ונרצה להתבונן בעצם הנחת היסוד והשאלה
 של הגמרא.
 פשוט לגמרא שרשות של בבל מועילה כלפי ארץ ישראל, משום “**הכא שבט והתם
 מחוקק**”.

וביאר רש"י – “שבט - לשון שררה”. ומחוקק – “שררה מועטת”.
 כח השררה של ארץ ישראל חלש מכח השררה של בבל, על כן רשות ההנהגה של בבל
 מועילה כלפי ארץ ישראל, אך לא בטוח שכך גם להיפך.

¹⁰ סנהדרין דף ה.

מבט ראשון, הדבר יכול להיראות כחיסרון בכחה של ארץ ישראל. אך נראה שבמבט מעמיק יותר, הדברים נובעים דוקא ממעלתה של הארץ וההנהגה המתאימה לה.

ארץ
ישראל

הגמרא מביאה ברייתא כראיה לדבריה :

כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את
ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין
תורה ברבים

מספר דקדוקים בהשוואה שעושה הברייתא בין ההנהגה של בבל להנהגת ארץ
ישראל¹¹:

1. "שבט" מול "מחוקק"
2. "ראשי גליות" מול "בני בניו של הלל"
3. "שרודין את ישראל" מול "שמלמדין תורה ברבים".

הנהגת בבל היא הנהגה של רדיה, כפיה. היא זקוקה לשבט ומקל בכדי להנהיג את
העם.

הנהגת ארץ ישראל היא על ידי חוק, מסגרת שתפקידה להוביל את החיים מתוך רצון
פנימי, בלימוד תורה לרבים, על ידי בני בניו של הלל¹², במידת הענוה והנועם המתאימה
לאוירה המחכים של ארץ ישראל¹³.

¹¹ והדברים כאן בשם החברותא - הרב משה ויצמן שליט"א.

¹² על מידת הענוה והנועם של הלל ניתן לשמוע לדוגמה מהאגדה במסכת שבת דף ל' - "תנו רבנן לעולם יהא
אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה אמרו כל מי שילך ויקניט את
הלל יטול ארבע מאות זוז אמר אחד מהם אני אקניטנו אותו היום ערב שבת היה והלל חפף את ראשו הלך ועבר
על פתח ביתו אמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו אמר לו בני מה אתה מבקש אמר לו שאלה יש
לי לשאול אמר לו שאל בני שאל מפני מה ראשיתן של בבליים סגלגלות אמר לו בני שאלה גדולה שאלת מפני
שאין להם חיות פקחות הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל נתעטף ויצא לקראתו אמר לו
בני מה אתה מבקש אמר לו שאלה יש לי לשאול אמר לו שאל בני שאל מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות
אמר לו בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין החולות הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן
הלל נתעטף ויצא לקראתו אמר לו בני מה אתה מבקש אמר לו שאלה יש לי לשאול אמר לו שאל בני שאל מפני
מה רגליהם של אפרקיים רחבות אמר לו בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין בצעי המים אמר לו שאלות
הרבה יש לי לשאול ומתירא אני שמא תכעוס נתעטף וישב לפניו אמר לו כל שאלות שיש לך לשאול שאל אמר
לו אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל אמר לו הן אמר לו אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל אמר לו בני
מפני מה אמר לו מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז אמר לו הוי זהיר ברוחך כדי הוא הלל שתאבד על ידו
ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז והלל לא יקפיד:"

¹³ ונוסיף כאן בשם הרב יוסי ברמן שליט"א, שדקדק ברש"י בין ד"ה "מהכא להכא" שכתב "למידן דינא בבבל"
בלשון ארמית, לבין ד"ה "ומהתם להתם" שכתב "לדון בארץ ישראל" בלשון הקודש. ועל פי הכלל שלשון הקודש
נוגעת בעצם הדברים ולשון ארמית מתייחסת לתרגום שלהם במציאות, הרי שעולה מהדברים שענין הדין בארץ
ישראל מתייחס לעצם הופעת התורה, דבר שנוגע בתוכיות הרצון ופחות זקוק למקל ושבט, ובבבל אנחנו עוסקים
בכפיית התורה על החיים מבחוץ, יישום הנהגת התורה, במציאות שבה עם ישראל בגלות, ותוך החיים אינו
מחובר למקורו באופן שלם, על כן אנחנו נדרשים לכח הכפיה החיצוני.

הנהגת הנועם של ארץ ישראל

מספרת הגמרא בנדרים¹⁴:

עולא במיסקיה לארעא דישראל איתלוו ליה תרין בני חוזאי בהדיה קם
 חד שחטיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע
 ליה בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא חס
 ושלום אחזיקי ידי עוברי עבירה אמר ליה נפשך הצלת קא תמה רבי
 יוחנן מכדי כתיב ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב אמר ליה ההוא
 שעתא לא עברינן ירדנא.

עולא עולה לארץ ישראל, עם שני בני לווייה. לאחר שאחד מהם שוחט את חברו בדרך,
 ושואל אותו "יאות עבדי?" "עשיתי כראוי?" עונה לו עולא כדי להציל את עצמו – "כן",
 ופורע בעצמו את בית השחיטה של הנרצח.

כשמגיע לרבי יוחנן, שואל אותו – 'אולי חס ושלום החזקתי ידי עוברי עבירה?', ועונה
 לו רבי יוחנן – 'הצלת את נפשך'.

מספרת הגמרא, שרבי יוחנן התפלא – והרי כתוב בפרשת התוכחה – "ונתן ה' לך שם
 לב רגז" – בבבל! כיצד יתכן שבארץ ישראל אדם יכול לעשות כך לחברו?!
 הרגיעו עולא – 'המעשה היה מחוץ לארץ ישראל, לפני שעברנו את הירדן'¹⁵.

האווירה בחוץ לארץ היא אוירה של רוגז, של מתח וטרדה.
 האויר המככים והטהרה של ארץ ישראל יוצרים אוירה רוחנית של רוגע, נועם ושלום.

אחד המקומות בהם מתאר הרב זצ"ל עניין זה בהנהגת ארץ ישראל, מופיע בפסקה
 הנקראת – "התגלות העולם המאוחד בארץ ישראל"¹⁶:

כשהתגלות של העולם המפורד מתגברת על ההתגלות של העולם
 המאוחד, החומריות מתגברת על הרוחניות, והתאוות הגופניות
 עומדות הן אז בשורה הראשונה של תכנית החיים, ואפלט העולם רבה
 היא. וכשהשקפה של העולם האחדותי מתגברת, אז התשוקות
 הרוחניות וכל שאיפות העדינות מתגברות, והעולם הולך הלך ואור.
אורא דארץ ישראל הוא המחכים, הנותן הארה בנשמה להשכיל את
 היסוד של העולם המאוחד. בארץ ישראל יונקים מאור החכמה
 הישראלית, ממהות החיים הרוחניים המיוחדים לישראל, מהשקפת
 העולם והחיים הישראליים, שהיא ביסודה ההתגברות של העולם
 המאוחד על העולם המפורד. וזהו היסוד של ביטול עבודה זרה וכל
 שאיפותיה וסעיפיה.

**בארץ העמים הטמאה אי אפשר להשקפת העולם המאוחד להגלות,
 והעולם המפורד שולט בחזקה, והשקפתו הפרטית והמפורדה,**

¹⁴ דף כב.

¹⁵ ואמר מו"ר הרב ויצמן שליט"א, שלצערנו אנו רואים שאם חיים בארץ ישראל ללא התאמה רוחנית לאווירה
 הטהור, ויונקים מאויר ותרבות ארץ העמים, ניתן להגיע גם בארץ ישראל למעשים כאלה ה' ישמרנו. ויהי רצון
 שנזכה להתחבר לאווירה של ארץ ישראל בטהרה שלימה, ולסיום הקללה של "ונתן ה' לך שם לב רגז" בב"א.

¹⁶ אורות הקודש חלק ב' עמ' תכ"ג – פסקה י"ט

המחולקה ומנוכרה, היא הרודה בכל מערכי החיים, ועם כל ההתאמצות לנשום נשימה ישראלית ולהשכיל אל הסוד של העולם האחדותי, אור ארץ העמים מעכב. על כן מלאה היא האדמה הטמאה שבחוץ לארץ מסרחון עבודה זרה, וישראל שבחוץ לארץ עובדי עבודה זרה בטהרה הם. ואין דרך להנצל מחרפת עבודה זרה כי אם בכינוסן של ישראל לארץ ישראל, לתת לכם ארץ כנען להיות לכם לאלהים. מסוגלת היא ארעא דחשוכא לפלפול הפרטים, הבא מתוך הפרוד, אבל חכמת האורה רק בארץ האור נמצאת, אין תורה כתורת ארץ ישראל.

ישנם שני מבטים בהם ניתן להביט על העולם.

האחד, מבט הרואה עולם מפורד, בו משתוללים כוחות רבים שיכולים לאיים ולעיתים להלחם אחד בשני, הן באופן כללי מצד העולם, והן בתוך האדם עצמו בכוחותיו החומרניים והרוחניים שנראים כסותרים זה לזה. המצב הנפשי והרוחני שנוצר מתוך מבט זה הוא מצב של רוגז ושל טרדה. זהו מבט של חוצה לארץ.

השני, מבט המתרומם ורואה עולם מאוחד, בו כל הכוחות משתלבים באחדות מופלאה, שמחים זה בזה ומסייעים זה לזה, בו יש שלום בין העולם החומרי לעולם הרוחני. זהו מבט המתאפשר בזכות אוריה הטהור והמחכים של ארץ ישראל.

כאשר יש נתק בין העולם החומרי והעולם הרוחני, הנהגת התורה נדרשת לכח תקיף של כפיה בכדי לרדות את החיים. כאשר מתגלה מבט העולם המאוחד, אין צורך בכפיה חיצונית, אלא רק בלימוד תורה, בהארת הדרכים, ובהנחיה כיצד עלינו לשלב ולאחד את הכוחות השונים שבתוך כל אחד מאיתנו ובין אדם לחברו. זוהי הנהגה של רצון פנימי, של שלום ונועם.¹⁷

¹⁷ ונוסיף כאן דברים של הרב זצ"ל מתוך מאמר הדור בעניין זה:

"...כשהדרך הנכונה היא לו להתהלך במדרגה התחתונה של המוסר הכללי, אז אם אמנם הדרך היא נמוכה, חשוכה, ומלאה מהומות מלחמה, אבל עם כל הכבדות שלה מכשיריה נכונים לפניה, הכחות הרעים מתכבשים, היד הגוברת תהיה אז של היושר, של הצדק, של הטוב והתושיה כפי המובן הרגיל והמוסכם, שגם אלה ברובם הנם עומדים במצב הכבישה, גם הדרכים הפרטיים שלהם הנם מלאים מלחמה ונצחון יחידיו גם הם משתמשים בסמים המרים, למען יקומו ויעמדו על רגליהם, אבל מ"מ העז והצדק בימינם. כזאת היא היהדות שבחוץ לארץ, שאיננה יכולה להיות במילואה וטהרה, כי סוף כל סוף הלא " כל הדר בחו"ל דומה הוא כמי שאין לו אלוה". שם בגיא צלמות א"א ללכת במרחב, א"א לשאוף לחיים מלאים, כי החיים החברותיים והלאומיים, מרעלים ברעל אור ארץ העמים שהוא נותן חיים לאותם העמים שהם מוצאים שם את כל מה שהם מבקשים, שהם יכולים לבנות שמה את כל מגמותיהם היותר עליונות, אבל אף לא נקודה אחת אידיאלית מיוחדת וחשובה ימצא שם ישראל. על כן הוא מוכרח להיות צולע על ירכו, לרכס את כל משאלותיו רק במילוי צרכיו הפרטיים המוכרחים לחיי העיכול וההזנה לבדם. ומזה בא, שהאור הזה עצמו הוא מזהם את הלב והמח הישראלי, מחלישו ומטמטמו, על כן רק דרך הכבישה הכללית היא הדרך היותר אפשרית ומובילה אל החפץ, שמה.

אבל לא זאת היא תורת החיים הנצרכת לדור של עקבא דמשיחא, שהיא מוכרחת להמשך מארץ החיים ממקום בית חיינו.

כנסת ישראל התנערה לתחיה, ביחס להרצון של הדור הצעיר. הכחות נתעוררו בתעורה נפלאה ומתמהת. אין בשום אופן אפשרות להכניעם בדרך כבישה, כי-אם לרוממם ולשגבם, ולהראות לפניהם את הדרך של האורה הרוממה והאדירה...

להם אנחנו צריכים ללמד תורת חיים ממקור החיים, דרכי מוסר מלאי אורה וצהלה, דברי חן ושכל טוב, מזוקקים ומצורפים, מבוררים ומסומנים, עד שמעצמם ימצאו את השלמת כל אידיאליהם, ואת אדירות כל חפציהם

הדברים באים לידי ביטוי גם באופן לימוד התורה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ. וידועים דברי הגמרא בסנהדרין¹⁸:

אמר רבי אושעיא מאי דכתיב ואקח לי (את) שני מקלות לאחד קראתי **נועם** ולאחד קראתי **חובלים** נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה

גם אצל תלמידי החכמים ישנה השפעה, כמובן, לאוירה המחכים של ארץ ישראל. השפעה המביאה ללימוד באופן נעים, שמתרומם לראות את האחדות בין הגוונים השונים, וכן את תוספת הכח שמוסיף כל אחד לחברו, אף על פי שלומד באופן שונה ממנו את הסוגיה.

וכן כותב הרב בפרק באורות התורה הנקרא "תורת חוץ לארץ ותורת ארץ ישראל"¹⁹:

כנסת ישראל בכללה חיה בחוץ לארץ חיים שאינם מקוריים. וקל וחומר שתלמידי חכמים, שיסוד חייהם הוא החיים הרוחניים, השכל, הדעה, הרגש, הקדושה והטהרה, שבחוץ לארץ אינם יכולים לקבל אור חיים מקוריים. על כן שם כל נימא ונימא, היוצאת מגומא אחת, דוחקת היא לחברתה במהלך הרוחני. ההארה הציבורית, העסקנות, העבודה, המעשה, ההלכה, ההגדה, הנגלה, הנסתר, המחקר, הקבלה, המוסר, השירה, הבדיחות וכובד הראש, הפלפול וההגיון, הדקדוק והרמז, שכל אלה הנם נחלקים רק מחוץ ולא מפנים, - כי בעצם החיים, בזרמם הפנימי, המוחש בנשמה, מאוצר החיים העליונים, הכל שופע במהלך אחד, באחדות והשוואה, - נעשים מפולגים ומרוחקים זה לזה, נדמה שכל אחד צריך להשמר מחברו ולהתירא ממנו, להיות צופה להתקומם ע"י מפתו ולהתמלא מחורבנו. אי אפשר לאחדות אמתית ושלוש עליון מלא חיים, שהוא בא באמת משפע שמו של הקב"ה, ד' שלום, "שם גופיה איקרי שלום", להתפתח כלל בחוץ לארץ. וכשם שאין שלום אישי יכול להתפתח שם כראוי, כן אין שלום רוחני יכול להתפתח שם, על אדמה טמאה. "לחמם בדאגה יאכלו ומימיהם בשממון וברגזה ישתו". האויר שם מחניק, חניקה רוחנית, ביחש אל אורה ותקוה כללית. ולכן החיים הרוחניים שם, בארץ מאפליה, לא יוכלו להיות מקוריים, והנם רק נשאבים מאוצר החיים, אשר בשיוור של התורה, שבכתב ושבועל פה, על ידי עמלה ושינונה, אשר יחד עם ישראל הורד ממרום שבתו

היותר רוממים והיותר נשאים, שהם מתאימים לעזה ותפארתה, לחסנה והדרה של אור עולם של אוצר החיים לתורת חיים. לא נחפץ לדכא תחת רגלינו, לא נאבה להגיש לנחשתיים את הכחות הצעירים הרעניים, המשתערים ומתרוממים; כי-אם נאיר לפניהם את הדרך, נתהלך לפניהם בעמוד אש של תורה ודעת קדושים כבירי כח לב. אנחנו נבין לדעם ושיחם, נדע להוקיר את תכונתם הפנימית, ואת נטייתם העצמית ממקור ישראל, זה עם עז, עזים שבאומות, נאזר בגבורה ונעטר בתפארה. והם גם המה ידעו איך לכבדנו, איך להמשיך בכל חם לב מלא אהבה והגיון יקר, אחרי כל הגה ושיח הנובע מבאר מים חיים, מאוצר הנשמה של כנסת ישראל, החפצה להחיות בתחיתה את האדם כולו, - "בית יעקב לכו ונלכה באור ד'"...

¹⁸ דף כד.

¹⁹ פרק יג פסקה ז.

וירד בגולה. אמנם רק צד הקודש החיצון הולך הוא בגולה, המאמרים והאותיות יכולים להיות נקחים ביד וללכת ממקום אל מקום. מארץ אל ארץ, עם הולכי גולה, אבל הנשמה הפנימית שלהם, **נשמת אלהים חיים, ברוממות טהרתה, המצורפת אל האור העליון והתקוה הכללית, המוחשת לעין ומושרשת בכל שעל וצעד של אדמת קודש, של ארץ חיים וגיא חזיון, היא נראית ומתגלה רק במקומה בארץ ישראל.** ההכרה, שהננו עם נורא בני מלכים, נדיבי עמים, ומעמידי שרי קודש, זאת ההכרה עצמה, המעולטה בחוץ לארץ בעליפת יגון קודר ובאנחת חושך, היא מתראה על אדמת הקודש בבהירות הנשמה ובזיו החיים. על כן התורה מקורית היא בארץ ישראל והיא מוכנת רק בה להיות מקורית.

נראה שגם לכך כיוון הרב זצ"ל ב"מגד ירחים", במשפט שכתב על חודש תמוז: **"מבין המצרים נגאל עם על ידי מורים חמושים בגבורה רוחנית שאינם צריכים למקל חובלים."**

חובת שמירת הנזקים – בהנהגת ארץ ישראל

הדברים מגיעים עד לכדי היחס בין האדם לממונו ואחריות השמירה על הנזקים. לבעלי חיים אין מושג של בעלות ממונית. כאשר הם רעבים, יאכלו עשב או פירות מבלי לקנותם תחילה כמו האדם. הם פשוט **משתמשים** בעולם על פי צרכם. על בעליהם לשמור שלא יאכלו מן הגזל.

לאדם, לעומת זאת, יש מושג של קניין ובעלות²⁰. האדם אחראי על העולם, להוציאו מן הכח אל הפועל ולכוונו אל תכליתו. בזה הוא מתדמה לה' יתברך, וכדברי הרב חרל"פ²¹:

...אלא **שעצם הבעלות הוא ענין נשגב ושלם**, שכשם שהבעלות העליונה היא שלא לשם תשמישים, כי איננו נצרך ח"ו לשום אחד מבריותיו, כן הבעלות האמיתית הנמשכת אלינו, **התכלית היא הבעלות בעצמה אף מבלעדי ערך התשמישים**, והעד על זה הוא מה שנפשו של אדם בוחלת בתשמישים בלא בעלות... ובהיות שעיקר מהות האדם היא הבעלות הנקנית לו מן השמים, ובזה הוא מתדמה לעליון ב"ה...

משמעות הבעלות היא קשר פנימי בין האדם לקניינו לצורך תכלית זו, והיא דורשת אחריות של האדם שאכן יהיו מכוונים לטוב, ולא לנזק ח"ו.

וכאן יש הבדל בין נזקי קרן, שכוונתה להזיק כנ"ל, לבין כל שאר אבות הנזיקין. בקרן מופיע הכח הרע של הבהמה. היא האיבר שנועד לפגוע ולהזיק, וזו כוונתה.

²⁰ ועיין בהרחבה בספר "מיטב הארץ" בכלל "הבעלות העצמית על הקניינים" – עמוד 44 שם.
²¹ עיין מי מרום חלק ב', הקדמה לפירושו למסכת אבות

לעומת זאת, שאר אבות הנזיקין אינם רעים בטבעם. אש היא כח טוב, שיכול לשמש לחימום או לפיתוח טכנולוגי וכד', אלא שהיא עלולה גם להזיק.

כך גם בור שמשמש לתועלת בבניה או אגירת מים, וכן שיני ורגלי הבהמה, ששייכים לחלק מכוחותיה הטבעיים הנידרשים לאכילה והליכה וכד'.

העולם נברא באופן שבו גם דברים טבעיים וטובים דורשים שמירה, ואם לא שומרים עליהם, ולא מנהיגים אותם באופן הראוי, הדברים עלולים להופיע ככח מזיק ומקלקל.

גם שדה שעשוי להצמיח תבואה טובה ומועילה, אם לא נשקיע בו כוחות כראוי - יצמיח קוצים ודרדרים, וכן הגדר שלו עלולה להיהרס, כדברי הכתוב במשלי²²:

עַל שָׂדֵה אִישׁ עֵצֶל עֵבְרָתִי וְעַל כָּרְם אָדָם חֶסֶר לֵב:
וְהִנֵּה עָלָה כָּלוֹ קִמְשׁוֹנִים כְּסוּ פְּנֵי חַרְלִים וְגָדָר אֲבָנָיו נִהְרָסָה:

בכוחות טובים ובריאים, תפקיד השמירה הוא לכוון אותם בנחת, לדאוג שלא יחרגו מהמסגרת הראויה שלהם, ובכך יועילו וישמשו לבניית העולם ולא לקלקולו. זוהי שמירה או 'השגחה' רגילה.

כאשר יש כח רע, לעומת זאת, כבר נדרשת שמירה מיוחדת בכדי לרסן אותו. וכשם שהדברים נכונים כלפי קנייני האדם שבבעלותו, כך הם נכונים כלפי כוחותיו הוא, שהוא כמושל עליהם ומנהיגם לתכליתם הראויה בחיים של עבודת ה'.

וכאן ההבדל בין שני המבטים.

במבט העולם המפורד של חוצה לארץ, כל כח הוא מאיים, נראה שרוצה להרע ולהזיק. אין אימון בכוחות.

על כן נקודת המוצא היא שצריך תמיד שמירה מעולה. תבוא התורה ותלמד שבכוחות הטבעיים של החיים, ניתן למעט את חובת השמירה, כדברי הבבלי, בכדי לא להכביד יתר על המידה על זרימת החיים, על כן אנו מסתפקים בשמירה פחותה.

במבט העולם המאוחד של ארץ ישראל, אנחנו מאמינים בכוחות השונים, ומביטים עליהם בעין טובה. נקודת המוצא היא שאנחנו נדרשים להשגחה טבעית ורגילה.

כאן באה התורה ומלמדת, שאם יש כח שבמהותו הוא רע וכוונתו להזיק, שם הוא היוצא מן הכלל, ועלינו להשתמש בכח שמירה מעולה, ולא להתייחס אליו כאל שאר כוחות החיים הבריאים. "שהרי אין כתיב שמירה בגופו אלא בקרן", כמובא בירושלמי.

ארץ
ישראל

²² משלי פרק כ"ד פסוקים ל-לא

יהי רצון שנזכה לנשום את אורה המחכים של ארץ ישראל, להתרומם אל מבט העולם המאוחד הנובע מכוחו, להנעים זה לזה בהלכה, ולזכות - כדברי הרב - 'שיתגברו בתוכנו ובעולם בכללו, התשוקות הרוחניות וכל השאיפות העדינות, והעולם ילך הלוך ואור'.

